

Voor
Iris
en Rosemary, Christiaan, Victor en Otto

The woods are lovely, dark and deep
But I have promises to keep
And miles to go before I sleep
And miles to go before I sleep

Robert Frost, '*Stopping by woods on a snowy evening*'

Eerste druk (gebonden editie): mei 2011
Tweede druk: september 2011

Opdracht: Robert Frost, 'Stopping by woods on a snowy evening' in: *New Hampshire*, 1923
Opgenomen in: *The poetry of Robert Frost*, ed. by E.C. Lathem, New York, 1969

Vormgeving omslag: Boekhorst Design, Culemborg
Cartografie: Louis Kaulartz, Den Haag
Zetwerk: Velotekst (B.L. van Popering), Zoetermeer
Druk: AD-Druk, Zeist

© 2011 by the Netherlands Institute of Military History, The Hague, the Netherlands

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie is een zelfstandig wetenschappelijk onderzoeks- en documentatiecentrum binnen de Nederlandse Defensie Academie (NLDA). Deze publicatie maakt deel uit van het onderzoeksprogramma van de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA.

Niets van deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De meningen en opvattingen die in deze publicatie worden uitgesproken, zijn en blijven voor de verantwoordelijkheid van de auteur. Zij geven niet noodzakelijkerwijs de mening weer van de minister van Defensie.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher. The views expressed in this publication are those of the author and do not necessarily reflect the views of the Minister of Defence.

Printed in the Netherlands

ISBN 978 94 6105 791 4
NUR 680

www.uitgeverijboom.nl

Inhoud

Woord vooraf	7
Inleiding	De dood van een generaal 11
Hoofdstuk 1	Van artistieke huize 17
Hoofdstuk 2	De leerjaren van een ambitieus officier 43
Hoofdstuk 3	De kunst van het oorlogvoeren 67
Hoofdstuk 4	‘In gesloten front den vijand te lijf’ 77
Hoofdstuk 5	Op het inlichtingenpad 105
Hoofdstuk 6	De vermaledijde vrede 137
Hoofdstuk 7	De onstuitbare opmars van een generaal 165
Hoofdstuk 8	Generaal zonder leger 189
Hoofdstuk 9	‘Met het geweer aan den voet’ 225
Hoofdstuk 10	Het uur van Spoor 261
Hoofdstuk 11	In gevecht met een weerspannige bruid 289
Hoofdstuk 12	Roes, fanfare – en ontgoocheling 327
Hoofdstuk 13	Nederlaag 357
Epiloog	Een politieke generaal 379

Noten	389
Geraadpleegde bronnen en literatuur	431
Lijst van afkortingen	443
Register van persoonsnamen	445
Register van geografische namen	453
Register van zaken	457
Illustratieverantwoording	461

Woord vooraf

Over de dekolonisatie van Indonesië in de jaren 1945-1949 is al veel literatuur verschenen, in Nederland én daarbuiten. Deze gaat veelal over het politieke verloop van het conflict. Ook zijn enkele hoofdfiguren uit deze veelbewogen jaren, zowel aan Nederlandse als aan Indonesische zijde, onderwerp van studie geweest. Aan het leven en werk van een van die hoofdfiguren, generaal Simon Hendrik Spoor, legercommandant in Nederlands-Indië, is echter betrekkelijk weinig aandacht geschonken. Hij was enkele jaren na zijn overlijden onderwerp van een boek van vrienden en (oud-)militairen met herinneringen aan zijn bevelhebbersjaren. Zijn weduwe, Mans Spoor-Dijkema, wijdde zeven jaar geleden eveneens een boek aan haar man. Generaal Spoors rol tijdens de dekolonisatie komt wel aan de orde in de algemene literatuur over deze periode, maar meestal zijdelings en niet altijd in positieve zin. De rol die hij als militair heeft gespeeld, is voor de meeste auteurs een controversiële. Een biografie of een studie die louter aan zijn leven en carrière is gewijd, is er tot nu toe niet. Dit boek wil in die leemte voorzien.

De biografie als genre in de geschiedschrijving wil het karakter en de persoonlijke levensgang van de hoofdpersoon schetsen, het ontstaan en de ontwikkeling van zijn inzichten en denkbeelden beschrijven en verklaren, en zijn leven en werk in hun historische context plaatsen. De voorliggende biografie maakt op dit streven geen uitzondering, al ligt de nadruk vooral op generaal Spoors werkzaamheid als KNIL-officier in de periode voor de Tweede Wereldoorlog, tijdens de oorlogsjaren (die hij in Australië doorbracht) en in de dramatische naoorlogse periode toen hij als legercommandant leiding gaf aan de militairen in Nederlands-Indië. Vooral voor de laatste jaren is een overvloed aan documenten aanwezig – Spoors brieven, telegrammen en memoranda, alsmede schriftelijke getuigenissen over hem – die licht werpen op zijn politieke en militaire denkbeelden en daden.

Dat de zuiver persoonlijke ontwikkeling van generaal Spoor in deze biografie relatief minder prominent wordt behandeld, is te wijten aan het ontbreken van privédocumenten die zouden kunnen getuigen van zijn innerlijke leven, zijn ontwikkeling als man en militair, zijn gevoelens en idealen en zijn reacties op de gebeurtenissen waarbij hij betrokken is geweest en die hij mede heeft vormgegeven. Veel persoonlijke correspondentie is verloren gegaan. Mevrouw Spoor-Dijkema beschikt over de briefwisseling met haar man en haar ouders uit de jaren 1946-1949, maar zij heeft deze correspondentie niet

beschikbaar willen stellen voor deze biografie, zoals zij dat wél heeft gedaan met meer ‘officiële’ stukken. Ik respecteer haar beslissing uiteraard ten volle – het zijn immers zeer intieme documenten –, maar betreur deze wel.

Velen hebben mij tijdens het werk aan dit boek geholpen. Ik kon een beetje assistentie heel goed gebruiken, want ik ben door een voortschrijdende multiple sclerose in toenemende mate gehinderd geraakt in mijn werkzaamheden. Ik heb dankzij de hulp van velen het onderzoek kunnen voortzetten en het boek kunnen voltooiën. Ik ben dankbaar voor alles wat zij voor mij hebben gedaan. Een aantal van hen wil ik hier met name noemen.

De minister van Defensie dank ik voor het vervoer dat hij mij ter beschikking heeft gesteld en voor mijn verblijf in het legeringsgebouw de ‘Citadel’ op de Haagse Alexanderkazerne. De directeur van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, drs. P.H. Kamphuis, heeft zich onvoorwaardelijk voor mij ingezet en hij heeft zijn geloof in mijn boek door de jaren heen (jaren, waarin ik het hem niet altijd even gemakkelijk heb gemaakt) behouden. Ook het hoofd van de Afdeling Wetenschappelijk Onderzoek van het instituut, prof. dr. J. Hoffenaar, heeft zich al die tijd onafgebroken ingespannen om voor mij optimale werkcondities te creëren. Mijn naaste collega op het terrein van de Indische militaire geschiedenis, mevr. prof. dr. P.M.H. Groen, heeft het manuscript kritisch doorgelezen en mij behoed voor tal van misslagen. Zij heeft bovendien in de laatste maanden het boek op besliste wijze en met vaste hand naar de eindstreep geleid. Dat was precies wat ik op dat moment nodig had. Mijn collega M.J. van Eek MA heeft mij terzijde gestaan bij opzoeken van ontbrekende literatuur, bij het aanvullen van onvolledige annotatie, bij het zoeken van illustraties en andere werkzaamheden die mij moeilijk vielen. Voor de keuze van de foto’s ben ik dank verschuldigd aan O. Groot, de beheerder van de fotocollectie van het NIMH, en voor de fotobewerking en de kaarten aan L.C. Kaulartz. Bureauredacteur drs. M.E. Horrée heeft de laatste bewerking van de tekst voor zijn rekening genomen, een werk dat hij onder grote tijdsdruk onverstoord en met gevoel voor humor heeft uitgevoerd. Mijn dank gaat ook uit naar alle andere collega’s van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie voor hun onwankelbare vriendschap en trouw en voor hun onvermoeibare inzet om mij de dagelijkse hindernissen te helpen trotseren en overwinnen. Ik kan hun namen hier niet noemen, maar ieder weet dat ik hem of haar er intens dankbaar voor ben.

Maar ook buiten de muren van het NIMH ben ik velen erkentelijk voor hun hulp bij de totstandkoming van dit boek. De medewerkers van de archieven en bibliotheken die ik heb bezocht stonden mij op voortreffelijk wijze terzijde. Met name J. den Hollander op het Ministerie van Buitenlandse Zaken en H. van Bruggen bij de Semi-Statistische Archiefdiensten van het Ministerie van Defensie dank ik voor hun assistentie. Ook A.B. van der Ploeg van de Centrale Archief Selectiedienst te Winschoten ben ik dankbaar voor zijn hulp. Drs. A.S. Spoor, de zoon van de generaal, heeft mij in een aantal gesprekken deelgenoot gemaakt van zijn herinneringen aan zijn vader. Hij was een informatieve, geestige en relativerende gesprekspartner, die mijn visie op generaal Spoor als mens en militair heeft verrijkt. J. Smink, altijd een baken op het gebied van taalgebruik en stijl, heeft het manuscript stevig onder handen genomen en naar een hoger niveau gebracht.

Ik dank hem voor zijn onvermoeibare inzet. Ik deed nimmer vergeefs een beroep op mevr. drs. T.H.L. van de Wetering en mevr. drs. L. Brama om nog ontbrekende gegevens in bibliotheken op te zoeken. Dr. G.I.J. Steylen zocht voor mij in de laatste fase nog gegevens bijeen op het KITLV in Leiden. En in de allerlaatste fase waren mevr. dr. E.B. Locher-Scholten, mevr. dr. E.M.J.M. Buchheim en dr. J.J.P. de Jong bereid het manuscript te lezen, te becommentariëren en van verbeteringen en aanvullingen te voorzien – en dat ook nog in de korte tijdspanne die ik hun wilde gunnen. Zij hebben mij voor fouten en verkeerde oordelen behoed. Wanneer er niettemin nog fouten in het boek zijn achtergebleven, komen deze geheel voor mijn rekening.

En dan kom ik ten slotte bij Iris en mijn kinderen. Rosemary, Christiaan, Victor en Otto hebben niet om een vader met zulke beperkingen gevraagd, maar zij spannen zich dagelijks geweldig voor mij in en accepteren alles wat dat met zich meebrengt alsof het de gewoonste zaak van de wereld is. Iris leidt niet alleen mij, maar haar hele gezin, ons allen, onvermoeibaar, onverschrokken en gedreven door de kracht van de liefde langs de weg die wij moeten gaan. Zonder haar had ik dit boek niet kunnen voltooien. Ik ben onuitsprekelijk gelukkig met haar en dankbaar voor alles wat zij heeft gedaan en elke dag opnieuw doet. Daarom zeg ik vanaf deze plaats: jij bent mijn één en mijn alles.

Zo is mijn leven ondanks alles veel rijker geworden dan ik had mogen verwachten. Ik heb de opdracht aan Iris en mijn dochter en zonen op de tweede pagina van dit boek vergezeld laten gaan van de prachtige versregels van Robert Frost. Ik las ze veertig jaar geleden voor het eerst. Zij zijn mij altijd bijgebleven. Maar pas de laatste jaren ben ik mij hun betekenis beter gaan realiseren en heb ik hun mysterieuze zeggingskracht intenser ervaren: ‘...but I have promises to keep, and miles to go before I sleep, and miles to go before I sleep’.

Inleiding

De dood van een generaal

Er zijn er die zeggen dat generaal Simon Hendrik Spoor, legercommandant in Nederlands-Indië van 31 januari 1946 tot 25 mei 1949, is vermoord. Vergiftigd om precies te zijn. Het verhaal van de vergiftiging wordt tegenwoordig toegeschreven aan zijn toenmalige adjudant, ritmeester R.M. Smulders. Op vrijdag 20 mei 1949 gingen Spoor en Smulders met zijn tweeën lunchen in het restaurant van de jachtclub van Batavia in Tandjong Priok. In de nacht van vrijdag op zaterdag werd Smulders ernstig ziek, hij raakte (tijdelijk) in coma en belandde in het militair ziekenhuis. Spoor overleed de week daarop. De conclusie was snel getrokken: het eten moest vergiftigd zijn geweest! Toch schrijft Smulders iets heel anders in zijn herinneringen aan generaal Spoor die in 1988 in boekvorm verschenen onder de titel: *Een stem uit het veld*.¹ Hij geeft slechts een kort verslag van de lunch. De generaal en hij waren de enige gasten in het restaurant. De legercommandant was zwaar gedeprimeerd en had weinig te melden. Over het eten repte Smulders met geen woord, laat staan over vergiftiging.² Verderop in het boek, wanneer hij terugkijkt op de gebeurtenissen in Indië en geruchten en beweringen over mogelijke pogingen tot vergiftiging van verschillende andere personen ter sprake komen, schrijft hij zelfs dat er “geen enkele aanwijzing” is voor de bewering dat de legercommandant en hij tijdens de lunch op de jachtclub zijn vergiftigd.³ Pas later, zo blijkt uit interviews met hem, is Smulders min of meer overtuigd geraakt van vergiftiging.⁴ Wat aanvankelijk slechts een ‘mogelijkheid’ was, groeide later uit tot een vaststaand ‘feit’.

Ritmeester Smulders was niet de enige die gelooft dat de generaal door vergiftiging om het leven is gebracht. Velen zeggen het hem na. De dood van Spoor leek op het eerste gezicht mysterieus. Spoor was bij zijn overlijden nog maar 47 jaar oud. Hij was op dat moment niet ziek, hoewel zijn gezondheid niet florissant was en de ontwikkelingen in de eerste maanden van 1949 hem erg hadden aangegrepen. Hij stond middenin de militaire en politieke ontwikkelingen van het moment, die op 7 mei met de aanvaarding van het Van Roijen-Roem-akkoord net een dramatische wending hadden genomen. Het akkoord vormde het begin van de oplossing van de ‘Indonesische kwestie’ die de Nederlandse politiek jarenlang in zijn greep had gehouden. Het Indonesische bestuur, met ir. Soekarno en drs. M. Hatta voorop, mocht terugkeren naar Djocjakarta, de stad die tijdens de Tweede Politie Actie in december 1948 was veroverd, en een rondetafelconferentie zou beslissen over de voorwaarden waaronder de Verenigde Staten van

Indonesië onafhankelijk zouden worden. Het akkoord bezegelde de mislukking van Spoor's beleid. Alles waarvoor hij steeds met grote energie en volharding had gestreden, was in één klap van tafel geveegd. Te midden van die turbulente ontwikkelingen overleed hij plotseling. Geen wonder dat de geruchtenmolen onmiddellijk op gang kwam. Het vermoeden van vergiftiging maakte prominent deel uit van het geruchtcircuit. Was gifmengerei in Indië niet een beproefd middel om iemand naar de andere wereld te helpen? Velen, niet alleen in het leger, vonden het op zijn minst vreemd dat de legercommandant uitgerekend op dit moment overleed. Maar niemand beschikte over concrete aanwijzingen dat Spoor op niet-natuurlijke wijze was overleden. Evenmin was duidelijk in welke hoek de eventuele dader(s) gezocht moest(en) worden.

Sindsdien is het onderwerp de geesten blijven bezighouden. Af en toe duiken nieuwe elementen op. In 2005 verspreidde een veteraan via internet het verhaal dat bij de lunch op de jachtclub nog een derde persoon aanwezig was geweest. Het ging om hoofdlegeraalmoezenier R.H.M. Verhoeven die – als ‘vriend van Spoor’ – ook een hapje zou hebben meegegeten. Die toevoeging is echter nauwelijks geloofwaardig. Alleen al niet omdat Smulders Verhoevens aanwezigheid niet vermeld heeft (waarom zou hij hem hebben willen verzwijgen?), maar ook niet omdat de legercommandant en Verhoeven beslist geen vrienden waren. Spoor kwam eind 1947 in aanvaring met het Nederlandse episcopaat over de benoeming van een nieuwe hoofdlegeraalmoezenier. Hij wees Verhoeven, de kandidaat voor die functie namens het episcopaat, vierkant van de hand. Nadat het conflict enigszins was bijgelegd, mocht Verhoeven in mei 1948 de functie toch aanvaarden. Maar Spoor bleef Verhoeven ook nadien de voet dwars zetten bij de aanstelling van diens ‘tweede man’.⁵

Over mogelijke daders van de vergiftiging is veel gespeculeerd. De legercommandant had ‘zo veel vijanden’, wordt beweerd. Welke vijanden waren dat? Hij had juist opvallend weinig vijanden (behalve Verhoeven dan), zeker wanneer men zijn positie als legercommandant en zijn politieke rol tijdens het conflict met Indonesië in aanmerking neemt. Soms wijzen auteurs op mogelijke daders in de kring van officieren die wegens wapenhandel en corruptie verdacht waren en de hete adem van Spoor in de nek voelden. Het gaat dan om officieren van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en de Koninklijke Landmacht (KL) die betrokken zouden zijn geweest bij de lange tijd onopgehelderde moord op KNIL-vaandrig R.C.L. Aernout op 28 februari 1948 in de buurt van Bandoeng.⁶ Aernout zou te veel hebben afgeweten van de corrupte praktijken van hoge officieren. Het was bekend dat Spoor de moord en de eventuele corruptiezaak hoog opnam en de erbij betrokken officieren wilde opsporen en vervolgen. Maar ook hier ontbreken concrete aanwijzingen dat de mogelijke moordenaar van de generaal uit de kring van militairen afkomstig was.

Niet alleen in Nederland is druk over Spoor's vermeende onnatuurlijke dood gespeculeerd, ook aan Indonesische zijde heeft men er lustig op los gefantaseerd. In diverse kranten en tijdschriften zijn er op gezette tijden verhalen over verschenen. Het maandblad *Gema Angkatan* 45 en het weekblad *Kompas* bijvoorbeeld besteedden er aandacht aan en het dagblad *Sinar Harapan* publiceerde zelfs een hele reeks artikelen over de dood van de generaal.⁷ Twee springen eruit. Volgens het ene brengt een KNIL-militair die blijkbaar

niet van halve maatregelen hield Spoor op zijn hoofdkwartier om het leven met een gaspistool, geladen met een zyklon-B gaspatroon. In het andere weten Indonesische troepen hem in de buurt van Sibolga op Sumatra in een hinderlaag te lokken en dodelijk te verwonden. In een van de artikelen in *Sinar Harapan* geeft een Indonesische historicus overigens toe dat voor beide verhalen weinig bewijsmateriaal voorhanden is.

De laatste dagen van generaal Spoor

Op vrijdag 20 mei 1949 gingen ritmeester-adjutant Smulders en Spoor inderdaad lunchen in het restaurant van de jachtclub in de haven Tandjong Priok bij Batavia. Het was een helse week geweest. Het beleid dat Spoor als commandant van het leger in Indië altijd had verdedigd, was, zoals gezegd, mislukt. De strijd was gestreden, de offers waren gebracht. De legercommandant was diep teleurgesteld door de loop der ontwikkelingen. Hij was dodelijk vermoeid en aan het eind van zijn krachten vanwege de gebeurtenissen van de voorbije weken. Voor alle militairen, van hoog tot laag, was de politieke oplossing die zich na de aanvaarding van het Van Roijen-Roem-akkoord aftekende, een bittere pil. Voor de gewone militairen diende zich ten minste nog een lichtpuntje aan: de terugkeer naar huis kon nu niet lang meer op zich laten wachten. Maar Spoor ervoer de gang van zaken als een verschrikkelijke en smadelijke nederlaag, die hij slechts met de grootste moeite kon verkroppen.

Daar kwam nog bij dat hij zich in de steek gelaten voelde door zijn stafofficieren. Met name door kolonel (κλ) A.A.J.J. Thomson, die namens de legercommandant had deelgenomen aan de onderhandelingen die hadden geleid tot het Van Roijen-Roem-akkoord. Tegen de uitdrukkelijke instructie van Spoor in was Thomson akkoord gegaan met concessies aan de Republikeinen, waardoor de overeenkomst uiteindelijk betrekkelijk snel tot stand was gekomen. Toen de portee van Thomsons beslissingen tot de legercommandant doordrong, was het al te laat om er nog iets aan te doen. Het was voor Spoor bijzonder bitter dat de stafofficieren op Spelderholt, het officierscasino aan het Koningsplein in Batavia, niet ver van zijn kabinet en woonhuis, een receptie hadden aangeboden aan de Nederlandse onderhandelaar, de diplomaat dr. J.H. van Roijen, zonder dat de legercommandant hiervoor was uitgenodigd of er zelfs maar van afwist.⁸

Spoor had zich echter wel bij de politieke overeenkomst neergelegd. Wanneer immers de politiek tot een oplossing besluit, dienen de militairen die te respecteren en op te volgen. Dat was altijd zijn overtuiging geweest. Hij begreep dat hij op dit cruciale moment persoonlijk de troepen moest bezoeken om hun de politieke besluiten uit te leggen en om eventuele onrust en opstandigheid in hun midden in de kiem te smoren. Zo bracht hij die week enkele bezoeken aan het leger te velde. Ter afsluiting van die week ging hij met zijn adjudant lunchen op de jachtclub. Na afloop gingen zij weer naar huis, Spoor naar zijn woonhuis op Koningsplein 13, Smulders naar een van de bijgebouwen op het achtererf van Spoors huis, waar hij woonde. In de nacht van vrijdag op zaterdag werd Smulders plotseling ernstig ziek, zodat hij in het ziekenhuis moest worden opgenomen.

Op maandagochtend (23 mei) verscheen Spoor, zoals gebruikelijk, tussen 7.00 en 8.00 uur op zijn werkkamer aan de voorkant van het woonhuis om zich aan zijn dagelijkse werkzaamheden te zetten. Zijn secretaresse, mevrouw A. (Ans) Persoon was er al, evenals andere leden van zijn kabinet. Over wat toen gebeurde, beschikken wij over een ooggetuigenverslag van dienstplichtig vaandrig H. Nijenhuis, jongste medewerker van het kabinet van de legercommandant. Hij stond op het bordes en zag in de voorkamer links van de deur Spoor staan praten met zijn secretaresse. Plotseling, tegen 8.00 uur, zakte de generaal ineen. “Haal een dokter”, riep hij, “haal een dokter”. Ans Persoon heeft een gelijkkluidende verklaring afgelegd over de gebeurtenis, die slechts op enkele detailpunten afwijkt van Nijenhuis’ verslag.⁹ Generaal-majoor dr. L.H. Simons, hoofd van de Militair Geneeskundige Dienst (MGD), ijlings gewaarschuwd, onderzocht hem meteen. Spoor werd niet naar het militair ziekenhuis vervoerd, maar bleef in zijn eigen woonhuis. De behandeling beperkte zich tot het toedienen van medicijnen en het houden van volstreckte rust. Met zijn verpleging werden sergeant-verpleger Tombroek en zuster C.A.J. van der Roest belast. Later op de dag maakte Simons bekend dat de legercommandant een hartaanval had gehad en dat zijn toestand kritiek, maar stabiel was.¹⁰

In de dagen daarna ging Spoors toestand zienderogen achteruit, al waren er ook perioden van stabiliteit en opleving. Chef-staf, generaal-majoor D.C. Buurman van Vreeden, hield reservemajoor mr. G.P. Kiès, Spoors vertegenwoordiger op het Ministerie van Overzeese Gebiedsdelen in Den Haag, enkele malen per dag op de hoogte van het ziekteverloop. Op maandag telegrafeerde hij om 12.40 uur (Bataviase tijd) dat Spoor onverwacht hartproblemen had gekregen; hij noemde de toestand van de generaal “precair”.¹¹ Op dinsdag (24 mei) leek de situatie aanvankelijk te verslechteren, maar in de loop van de dag deed zich een licht herstel voor (telegram, 12.42 uur). Die dag kwam ook dr. L.J.M. Beel, de hoge vertegenwoordiger van de Kroon in Batavia, op ziekenbezoek met het heugelijke bericht van Spoors benoeming tot generaal, de hoogste rang die de Nederlandse landstrijdkrachten kennen. Het kabinet had kort tevoren tot deze bevordering besloten. Ook Spoors broer A.S.L. (André) Spoor, die in Indië woonde, mocht in de avond van de 24ste even op bezoek komen. “Siem lijdt veel pijn ten gevolge van hartkramp”, schreef hij na het bezoek aan hun beider zuster Cathy in Nederland. Het was, zo zei hij, allemaal gekomen omdat hun broer “beestachtig” hard gewerkt had; hij was “op”. Volgens de doktoren, kon de legercommandant niet meer terugkeren “op zijn oude niveau”.¹²

Woensdag (25 mei) ging het snel bergafwaarts. Buurman telegrafeerde Kiès om 5.20 uur (Bataviase tijd) dat Spoors toestand “dusdanig achteruitgegaan [was] dat volgens geconsulteerd hoogleraar met ongunstige afloop binnen 24 uur rekening moet worden gehouden”. Nog dezelfde dag overleed de legercommandant om 12.45 uur (volgens het medisch verslag) of om 12.15 uur (volgens andere bronnen). Buurman seinde Kiès rond 12.30 uur (Bataviase tijd): “Het einde is zojuist plotseling gekomen.”

Spoors overlijden maakte diepe indruk. In een persbericht beschreef de journalist H. van Maurik het overlijden als “totaal onverwacht”. Spoor had een vermoeide en overspannen indruk gemaakt, maar dat zijn ziekte zo ernstig was, had niemand beseft. Onder de officieren heerste verbijstering. Buurman telegrafeerde Kiès: “Allen zijn diep verslagen door dit grote verlies.” Beel vaardigde een dagorder uit waarin hij de legercommandant

herdacht en prees om zijn toewijding, loyaliteit en werkkraft.¹³ In een brief aan de voorzitter van de katholieke fractie in de Tweede Kamer, prof. mr. C.P.M. Romme, schreef hij hoe geschokt hij was door Spoors plotselinge overlijden: de legercommandant “kon de ontzaglijke spanningen der laatste weken fysiek niet meer aan. (...) Hij heeft zich dood gewerkt. (...) Alles even triest.”¹⁴ Tot die conclusie kwam ook minister L. Götzen. Op basis van wat hij van de weduwe had gehoord, durfde hij gerust te stellen “dat Generaal Spoor zich heeft doodgewerkt. Hij begon om half zeven ’s morgens en eindigde dikwijls eerst om half twaalf ’s avonds en zulks continue. De Zondag kon hij niet houden (...)”¹⁵ Ook politiek Den Haag betoonde zich ernstig geschokt. De minister van Overzeese Gebiedsdelen, mr. H.J. van Maarseveen, maakte het nieuws in de Tweede Kamer bekend. Ook onder zijn politieke tegenstanders was de ontzetting, zo lijkt het, gemeend. Alleen *Het Parool* plaatste een kritische kanttekening. Generaal Spoor was, aldus de krant, méér dan een generaal geweest: “in hem stak een politicus, die zich niet verlooehen kon”. Die dubbelrol had hem ertoe gebracht het kabinetsbeleid bij voortduring te bekritisieren, terwijl hij dat als militair zonder commentaar had behoren uit te voeren.¹⁶ Andere kranten koesterden zulke bedenkingen niet. Overal in het land hingen de vlaggen halfstok, van de kansels werd gepreekt over de generaal, er heerste nationale verslagenheid. “Wat zal er nu van onze jongens in Indië worden?”, hoorde Spoors zoon, André, op dat moment bijna zeventien jaar oud, in de winkels in zijn woonplaats Bilthoven.¹⁷ De hartaanval was gekomen op de dag dat het eindexamen van André begon. Zijn moeder, Louise Ooms (Spoors eerste vrouw), hield het nieuws voor hem verborgen. Pas op zijn tweede examendag kreeg hij het te horen. De dag daarop overleed zijn vader. Een maand na het overlijden ontving André nog een per zeepost verstuurd briefkaart van zijn vader.¹⁸

De echtgenote van Spoor, mevrouw H.T. Spoor-Dijkema, die vanaf begin april in Nederland verbleef, stond op woensdag 25 mei op het punt naar Indië te vertrekken om zich bij haar zieke man te voegen. Een klein groepje vrienden, onder wie chef Generale Staf KL, generaal mr. H.J. Kruls, deed haar uitgeleide. Juist voor haar vertrek van Schiphol kwam het bericht van het overlijden van haar man. Verdoofd en in shock vertrok zij korte tijd later samen met mevrouw Kiès, die als enige van het gezelschap haar paspoort bij zich had en meteen aanbood mevrouw Spoor tijdens haar vlucht naar Batavia te vergezellen. Onderweg ontving zij een telegram van koningin Juliana en prins Bernhard die haar hun deelneming met het overlijden van haar man betuigden. Op zaterdag 28 mei arriveerde zij in Batavia. Een uur later vond de begrafenis van Spoor plaats op ereveld Menteng Pulo. Mevrouw Spoor kon het stoffelijk overschot van haar man niet meer zien; het was al in een loden kist gelegd ter voorbereiding op de begrafenis.¹⁹

Er wordt in de kringen van hen die geloven aan vergiftiging nogal wat ophef gemaakt over het vermeende ontbreken van een medisch dossier over de ziekte en de overlijdensoorzaak van generaal Spoor. Zo wordt beweerd dat de behandelende artsen geen medische verklaring hebben opgemaakt of daarvan hebben afgezien in opdracht van de ‘autoriteiten’ die de ware doodsoorzaak wilden verzwijgen om geen schandaal te verwekken. Een variant hierop luidt dat de artsen in opdracht van datzelfde gezag een verklaring, als die al was

opgemaakt, zouden hebben verdonkeremaand, waardoor ‘we’ niet weten hoe generaal Spoor aan zijn eind is gekomen.

En inderdaad, Spoors medisch dossier is vernietigd. Maar het ligt anders dan de complottheorie ons wil doen geloven. Spoors medische gegevens, waaronder het verslag over zijn overlijden, bevonden zich in een bestand van medische dossiers dat in 1950 naar Nederland is verscheept. De dossiers gingen deel uitmaken van het archief van de ‘Commissie Algemene Oorlogsongevallenregeling (Indonesië)’. Hierin waren de medische gegevens van alle overleden KNIL-militairen uit de periode 1945-1949 opgenomen, alsmede van omgekomen militairen en burgers in Azië tijdens de Tweede Wereldoorlog (voor zover medische gegevens aanwezig waren). Het medisch archief berustte onder verantwoordelijkheid van de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. Het was niet toegankelijk; inzage in de medische dossiers was niet mogelijk. Op het verzoek van de toenmalige Sectie Militaire Geschiedenis (SMG) van het Ministerie van Defensie om het dossier van generaal Spoor toch te mogen inzien, ging de aan het archief verbonden medisch adviseur, dr. J.J. de Lima, niet in.²⁰ Hij was wel bereid een korte omschrijving te geven van de doodsoorzaak van de generaal. Hij schrijft dat de legercommandant op 25 mei 1949 is overleden om 12.45 uur en vervolgt:

“Blijkens de stukken, die betrekking hebben op zijn overlijden, is Generaal Spoor op 23 mei 1949, zittend achter zijn bureau, acuut ziek geworden met klachten van hevige pijn in zijn borst. Het uitgebreid medisch onderzoek wees uit dat hij overleden is aan de gevolgen van een acuut optredende afsluiting van de bloedcirculatie van zijn hart. De verklaring van zijn overlijden is opgemaakt en gedagtekend te Batavia d.d. 2 juni 1949 door een Commissie van drie geneeskundigen van de Militair Geneeskundige Dienst onder voorzitterschap van dr. L.H. Simons, Generaal-Majoor der M.G.D.”²¹

Voor de opslag en vernietiging van medische gegevens over militairen, waaronder die van Spoor, gelden wettelijke bepalingen. Deze schrijven voor dat dergelijke dossiers dienen te worden vernietigd tachtig jaar na de geboortedatum van de betrokkene. In het geval van generaal Spoor zal dat in 1982 zijn geweest. De mogelijkheid bestaat dat vernietiging pas in 1987 heeft plaatsgehad. In dat jaar namelijk herzagen de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en de minister van Defensie de bestaande lijst van te vernietigen defensiearchieven, waarbij de vernietigingstermijn voor medische dossiers met betrekking tot Nederlands-Indië nogmaals expliciet op tachtig jaar na het geboortjaar van de betrokken militair werd gesteld.²² Zodoende zullen de medische documenten inzake generaal Spoor in 1982 of 1987 zijn vernietigd en blijft De Lima’s brief nog de laatste, stille – en bescheiden – getuige die wij kunnen raadplegen omtrent de doodsoorzaak van Spoor.

Hoofdstuk 1

Van artistieke huize

Zelden zal een Nederlandse militair uit een artistieker milieu zijn voortgekomen dan generaal Simon Hendrik Spoor. Zo ver het oog reikt zien wij toneelspelers, musici en zangers: zijn vader Andreas Petrus Spoor was in zijn jonge jaren een door Europa rondreizend vioolvirtuoos en later concertmeester en dirigent bij het Amsterdams Concertgebouworkest en het Haags Residentie Orkest; zijn grootvader, Simon Hendrik Spoor, was toneelspeler en zanger in Amsterdam en Rotterdam en zijn overgrootvader, Gerard Spoor, was eveneens toneelspeler maar moest dat vermoedelijk noodgedwongen combineren met de zeilmakerij omdat toneelspelen te weinig in het laatje bracht om zijn acht kinderen van te kunnen onderhouden. Maar ook ooms, oudooms, neven en achterneven lieten zich niet onbetuigd met een keur aan artistieke beroepen. En laten we de vrouwen niet uit het oog verliezen: zijn grootmoeder, Sophie van Gijtenbeek bijvoorbeeld, was zangeres, danseres en actrice, en van moederskant afkomstig uit de befaamde kunstenaarsfamilie Voitus van Hamme, talentvoller nog, zei men, dan haar man. Lag voor Simon Hendrik, afkomstig uit zo'n begaafde artistieke en creatieve familie, zelf een uitstekend violist en ook een beetje toneelspeler, zoals wij nog zullen zien, een andere carrière niet meer voor de hand dan een militaire?

Verdiepen wij ons in het geslachtsregister van de familie, op zoek naar haar wortels, dan duikt het Friese Wirdum op, een dorp niet ver van Leeuwarden. Daar oefenden de protestantse voorzaten van Simon solide beroepen uit als 'meester koeckebakker' en 'gardenier'. Maar al spoedig zwermden zij uit over Nederland en vinden we hen terug in Holland en Zeeland. Hendrik, de betovergrootvader van de generaal, was marineofficier en de eerste die – omstreeks 1800 – de familienaam Spoor voerde. Indië lag toen nog niet binnen de horizon van de familie Spoor. De negentiende eeuw bracht hen en hun aangetrouwde familieleden in de top van het nationale artistieke leven. Het waren vooral de kinderen van (Cornelis) Kees, zoon van zeilmaker/dichter Gerard, die op een enkele uitzondering na een artistiek beroep kozen en met een kunstenaar trouwden. Kees Spoor zelf was letterkundige en als regisseur en toneelspeler verbonden aan de Amsterdamse Stadsschouwburg. Zijn zoon Henri was toneelspeler en huwde Cécile Cohen (toneelnaam Carelsen), de moeder van de toneelspeelster Fie Carelsen die uit een eerder huwelijk van Cécile stamde. Zoon Kees genoot bekendheid als musicus en kunstschilder en was een vriend van veel andere prominente kunstenaars, onder wie Frederik van Eeden en Piet

Mondriaan. Zoon Maurits was musicus en fluitleraar en was gehuwd met een tante van Hella Haasse. Zoon Johan, wellicht iets minder talentrijk, wist het toch maar tot administrateur van het Amsterdams Conservatorium te schoppen; hij huwde een dochter van de eerste fluitist van het Concertgebouworkest, H.W. Best. En dan de dochters van Kees: die waren zonder uitzondering muzikaal begaafd en soms werkzaam in een artistiek beroep. Sophie werd concertzangeres; Josephine werd toneelspeelster en voordrachtskunstenaar, zij huwde toneelregisseur Willem Royaards en behoorde tot de oprichters van de Nederlandse Anthroposofische Vereniging. Henriëtte was getrouwd met toneelspeler Willem Ruys; zij waren de ouders van de beroemde toneelspeler Cor Ruys. Helena was gehuwd met toneelgrimeur Henri van der Beugel. Marie speelde kinderrollen en was getrouwd met de theosofische uitgever Christiaan Schuver. Kortom, de Parnassus had wel in zijn geheel bevolkt kunnen worden met afstammelingen en aanverwanten van de familie Spoor.¹

Pas wanneer wij wat verder kijken, bijvoorbeeld naar de andere zonen van zeilmaker/toneelspeler Gerard, zien wij andere beroepen, ook militaire, en komt zelfs Indië even in beeld. Gerard jr. en Adrianus woonden evenals hun vader in Rotterdam en waren respectievelijk kassier-generaal bij de Rotterdamsche Bank en deurwaarder. Beiden combineerden hun werkzaamheden met het lidmaatschap van verschillende Rotterdamse rederijderskamers. Eén zoon van Adrianus was militair: Johan, hij was officier bij het KNIL en bereikte het directeurschap van de koloniale intendance in de rang van kolonel. Johans zoon Nicolaas koos voor de marine en eindigde zijn loopbaan als fiscaal bij de zeemacht.²

Generaal Spoor kwam dus uit een artistiek nest. Zijn grootvader, eveneens Simon Hendrik geheten, en zijn vrouw Sophie van Gijtenbeek speelden en zongen voornamelijk ‘opéra-bouffe’ en ‘opéra-comique’, operetteachtige uitvoeringen, in een van de Amsterdamse muziekzalen. Zij vormden een markant echtpaar – zij het niet voor lang. Na dertien jaar gingen hun wegen uiteen. Scheiden en hertrouwen, het kwam nogal eens voor bij de Spoors. Van de zeven kinderen van Kees scheidden er vijf. Het lijkt een familiekwaal; het onderwerp komt nog terug. De dertien jaar dat het huwelijk van Simon en Sophie standhield, was voldoende om enkele malen van theater te wisselen – wat meestal gepaard ging met ophef en rumoer – en om twee uiterst talentvolle muzikale zonen voort te brengen en op te voeden, Andreas Petrus (roepnaam: André), de vader van de latere generaal, en Simon jr. Beiden werden violist.³

Grootvader Simon en grootmoeder Sophie waren lange tijd verbonden aan schouwburg Tivoli in de Nes. Simon zong met een “merkwaardig buigzame hoge bariton”, maar forceerde zijn stem door te veel optredens en heeft vanaf 1875 als artiest niet veel meer betekend. Sophie daarentegen was het ‘enfant chérie’ van het Amsterdamse publiek. Een knappe verschijning, levendig, met felle ogen, majestueus en “ondanks haar grootte allesbehalve ongracelijk”, in de woorden van de classicus en toneelrecensent Mendes da Costa, die er overigens aan toevoegde dat men haar “wat molliger vormen en kleinere handen zou hebben toegewenscht”. Sophie had “half bij toeval” ontdekt dat zij een “mooie sopraanstem” had, waarmee zij uitgroeide tot een ware prima donna.⁴ Aan hun huwelijk en aan hun gezamenlijke carrière kwam abrupt en onder onopgehelderde

omstandigheden een einde in 1875. Toen gebeurde er tijdens een uitvoering van *De Groothertogin van Gerolstein* ‘iets’ (Mendes da Costa zegt niet wat), waardoor Simon en Sophie nog dezelfde avond het toneelgezelschap in Tivoli (en elkaar) voorgoed verlieten. Simon stapte over naar De Keizerskroon, waarvan hij mededirecteur werd en vertrok het jaar daarop naar Rotterdam. Sophie leidde een “ambulante” bestaan, trad vaak op in het buitenland, was af en toe in Amsterdam te zien en vertrok in 1880 voorgoed, al dook ze nu en dan onverwacht weer even op. Nadat in 1880 een scheiding was uitgesproken, liet zij haar zoons André en Simon achter. De jongens bleven bij hun vader, die spoedig hertrouwde. Sophie van Gijtenbeek is in 1907 naar de Verenigde Staten geëmigreerd, waar ze in 1929 op 81-jarige leeftijd in New York overleed. Haar zoon André overleed in hetzelfde jaar in zijn woonplaats Den Haag.⁵

Een wonderkind

Deze zoon, geboren op 23 september 1867, was een muzikaal wonderkind.⁶ Hij leek in uiterlijke verschijning sterk op zijn moeder en erfde haar muzikale gaven. Hij ontpopte zich al vroeg als een viooltalent. Op zesjarige leeftijd ging hij in de leer bij de violist Jan Tak. Toen zijn vader in 1876 naar Rotterdam verhuisde, ging zoon André mee. Hij zette zijn vioollessen aan het Rotterdamse conservatorium voort bij de beroemde Tsjechische violist Emanuel Wirth en diens opvolger Heinrich Czillag. Op 19 oktober 1882 gaf hij, net vijftien jaar oud, zijn eerste publieke optreden in Amsterdam met de uitvoering van onder andere het eerste vioolconcert van Henry Vieuxtemps, een Belgische componist en vioolvirtuoos. Nog in hetzelfde jaar maakte hij een concertreis door Nederland. André maakte furore met de uitvoering van temperamentvolle vioolmuziek van Vieuxtemps en de Pool Henri Wieniawski, een andere befaamde ‘pyrotechnische violist’ en componist van intense en overweldigende muziek (zijn levensmotto luidde dan ook heel toepasselijk ‘*Il faut risquer*’) wiens vioolconcerten hij ook nadien op het repertoire voerde.

Nog geen jaar later, zomer 1883, vertrok André met een studiebeurs naar Parijs om daar aan het conservatorium verder te studeren. Hij bleef er drie jaar; het waren jaren die zijn leven totaal veranderden. Hij kreeg er les van de legendarische Belgische violist L.J. Massart en speelde twee jaar als eerste violist bij achtereenvolgens het orkest van Edouard Colonne (Frankrijks beste dirigent) en dat van Charles Lamoureux. Deze laatste introduceerde in de jaren tachtig Wagners muziek in Frankrijk, maar moest deze ‘onpatriottische’ activiteiten onder druk van het publiek staken. Beide orkesten behoorden tot de top van het Franse muziekleven. Amper zestien jaar, bekleedde André dus al een prachtige positie bij de beste orkesten van Frankrijk. Hij leerde er uitstekend Frans en beschouwde het land als zijn tweede vaderland en Parijs, het muzikale centrum van de wereld, als zijn lievelingsstad. Hij leerde er de Franse muziek bewonderen die zoveel lichter, subtieler en transparanter was dan de eigentijdse Duitse met haar climaxen en zware klankbeelden. Debussy was naast Bach zijn favoriet en bleef dat levenslang.

Een tour d'Europe

Vanaf 1886 trok André Spoor als vioolvirtuoos door Europa. Zijn omzwervingen brachten hem vooral in Noord- en Oost-Europa. Zo verbreedde hij zijn horizon en deed hij waardevolle beroepservaring op. In Rusland en Scandinavië heerste een levendige en inspirerende muziekcultuur. Eerst speelde hij in Abö (het huidige Turku) in Finland bij het Musikaliska Sällskapets Orkester van J. Müller-Berghaus. In 1888 volgde een benoeming tot concertmeester en solist bij het Aquariumorkest, het hoforkest van de tsaar, in Sint-Petersburg. Nog in hetzelfde jaar aanvaardde hij een aanstelling als professor vioolspel aan het conservatorium van Kharkov in de Oekraïne. Via (opnieuw) Sint-Petersburg en Helsingfors in Finland, ging hij in 1891 naar Hamburg waar hij concertmeester werd bij het orkest van Hans Guido *Freiherr* von Bülow – destijds de onbetwiste top van de Europese muziekcultuur – en een aanstelling kreeg als leraar vioolspel op het conservatorium van die stad. Von Bülow, een muzikaal genie, was er eigenhandig in geslaagd de Europese orkestpraktijk totaal van inhoud en aanzien te doen veranderen.⁷ Was het tot dan toe nog normaal dat het concertpubliek tijdens een uitvoering nogal rumoerig was – het liep pratend en rokend rond als ware de concertzaal een sociëteit, terwijl ook de musici, wanneer zij een tijdje niet moesten spelen, rustig met elkaar zaten te praten –, onder von Bülow was het afgelopen met dit ongedwongen gedrag. Voortaan heerste er discipline in de concertzaal. Het publiek liep niet meer in en uit. De toehoorders bleven zitten, hielden hun mond en luisterden naar de muziek. Ook de musici kregen een lesje in discipline. Zij repeteerden bijna dagelijks, terwijl zij dat voordien nauwelijks deden en volgden de aanwijzingen van de dirigent nauwlettend op. Zo bracht von Bülow een ongekende vernieuwing van de muziekpraktijk tot stand. De muziekkuitvoeringen kwamen in korte tijd op een hoog niveau. Nooit eerder, zegt musicoloog E. Reeser, klonk muziek zo “feilloos”, zo “genuanceerd”, zo vol van “onvermoede details”. De wijze van spelen veranderde: alle musici keken nu steeds naar de dirigent, hun houding was “flink en opgewekt”.⁸ Von Bülow legde hiermee de basis voor de huidige muzikale uitvoeringspraktijk, weldra nagevolgd door andere Europese dirigenten.

Toen André Spoor bij het orkest van von Bülow ging spelen, hadden deze veranderingen zich al ruimschoots voltrokken. Von Bülow zelf dirigeerde nauwelijks meer. Zijn intensieve muzikale bezigheden, maar vooral zijn tragische privéleven hadden een ernstige aanslag op zijn gemoed gepleegd.⁹ Zijn gezondheid ging na 1890 sterk achteruit. Hij dirigeerde en speelde steeds minder. Ook geraakte hij meer en meer in rechts-nationalistisch vaarwater, wat zijn muzikale werkzaamheid niet ten goede kwam. In de moderne wereld met zijn idealen van de Franse Revolutie zag hij niets. In plaats van ‘vrijheid, gelijkheid en broederschap’ sprak de leuze van ‘infanterie, cavalerie en artillerie’ hem meer aan, zoals hij graag zei.¹⁰ Tot het Hamburgs orkest van deze dirigent trad André Spoor in 1894 toe als concertmeester en eerste violist. Von Bülow zelf zal hij daar niet meer hebben ontmoet. Die was om gezondheidsredenen naar – natuurlijk – Caïro verhuisd en stierf daar in februari 1894.

In 1894 veranderde er veel in het leven van André. In september van dat jaar trad hij in het huwelijk met de 22-jarige Bertha Krull, dochter van een van von Bülows musici,

de eerste cellist Heinrich Leonhard Krull. Op 4 augustus 1895 werd hun eerste kind geboren, een zoon, genoemd naar de vader en de twee grootvaders, André Simon Leonhard. Maar in Hamburg wilde André toch niet blijven. Kort na de geboorte van zijn zoon moet hij het besluit hebben genomen naar Amsterdam te verhuizen, zijn geboortestad, waar hij twaalf jaar niet meer was geweest. Naar de redenen blijft het gissen. Waarschijnlijk is dat hij zich in Duitsland toch niet echt thuis voelde – hij had niet veel op met Duitsers, met uitzondering dan van Bertha en Bach – en verlangde wellicht terug naar Nederland. Maar de belangrijkste drijfveer lijkt geweest te zijn dat hij bij het Concertgebouworkest kon gaan spelen als violist en concertmeester. Het zou kunnen zijn dat de eerste dirigent van het orkest, Willem Kes, hem voor de functie gevraagd had. Het was een prachtige baan bij een orkest dat snel aan faam won en maatschappelijk gezien een hele ‘promotie’. Het toneelmilieu van zijn ouders genoot in vergelijking tot dat waarin hij nu kwam te verkeren immers toch weinig sociaal aanzien. Zijn jongere broer Simon, eveneens violist, speelde er al sinds 1889 en heeft wellicht een bemiddelende rol gespeeld bij de contacten tussen André en het orkest. En zijn vader, die de loopbaan van zijn zoon elders in Europa zo goed mogelijk had proberen te volgen, woonde opnieuw in Amsterdam.

In november 1895 vestigde het gezin zich in Amsterdam, op Willemsparkweg 212, niet ver van het Concertgebouw.¹¹ Tante Josephine Spoor en haar man, Willem Royaards, woonden eveneens aan de Willemsparkweg. De stad had in de jaren van Simons verblijf in het buitenland een complete gedaanteverwisseling ondergaan. Aan het IJ was het Centraal Station verschenen, met daar omheen een reeks van nieuwe imposante gebouwen, zoals het Victoria Hotel, het gebouw van de Hollandse IJzeren Spoorweg Maatschappij en de Nicolaaskerk. Verderop in de stad was het Rijksmuseum gebouwd en aan de buitenste rand uiteraard het Concertgebouw. Het was veel drukker en voller geworden. Het aantal inwoners was tijdens Simons afwezigheid met 60.000 gestegen, wat de woningsituatie er niet beter op had gemaakt en een zware belasting vormde voor de openbare voorzieningen en stedelijke infrastructuur. Ook politiek gezien was er veel veranderd. Socialisten van diverse pluimage manifesteerden zich luidruchtig; bij demonstraties voerden zij de rode vlag mee. André zal er vermoedelijk niet van hebben opgekeken. Hij was in het buitenland al aan een en ander gewend geraakt en ‘politiek’ interesseerde hem weinig.

Jaren van triomf

Emanuel Wirth, Andrés oude leermeester, had het in augustus 1894 al aan diens vader geschreven: “Ihr famöser Sohn Andreas, (...) ein ausgezeichnete Künstler, (...) ein vortrefflicher Mensch”, gaat een grote toekomst tegemoet.¹² Wirth had André horen spelen in Mariënbad in Bohemen en had Spoor sr. in Amsterdam meteen geschreven, ook op verzoek van André, die al lange tijd niets van zijn vader had vernomen. Wirth was duidelijk erg trots op zijn vroegere leerling. De benoeming tot violist en concertmeester bij het Concertgebouworkest vormde de bekroning van Andrés loopbaan, en jaren van